

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Skutskär utvecklades till ett expansivt industrisamhälle under senare delen av 1800-talet efter det att sågverket grundats 1868. Den kraftiga befolkningsökningen ledde till byggandet av en ny kyrka. Kyrkan uppfördes 1904-06 intill den nya kyrkogård som anlagts redan 1896. Den är belägen i kyrkbyn, som är ett egnehemsområde från början av 1900-talet, en bit söder om de äldsta delarna av Skutskär. Med sin höga tornspira är kyrkan synlig vida omkring i samhället.

2.2 Kyrkan

Skutskärs kyrka, även kallad Johanneskyrkan, har formen av ett latinskt kors med absidformat kor i öster och torn i väster. Den är en typisk representant för de många kyrkor som uppfördes i nygotisk stil decennierna kring år 1900. I Uppsala län byggdes dock få kyrkor av denna typ. Kyrkan är uppförd efter ritningar av Nils Nordén och Gustaf Hermansson. En eldsvåda år 1921 förstörde till stor del kyrkan som dock återuppbyggdes mycket snabbt och gavs nästan exakt samma utformning som den ursprungliga kyrkan. Kyrkan är murad i tegel och har vitputsade fasader som täcks av branta sadeltak med falsad skivplåt. Det höga tornet kröns av en plåtklädd spira med förgylld kyrktupp. Interiören är till stor del bevarad i ursprungligt skick, även om en del stora förändringar utfördes vid en restaurering 1977-78. Kvar av den ursprungliga inredningen är de dekormålade väggarna och det höga innertaket av trä i nygotisk stil med öppna takstolar samt en stor del av bänkinredningen som präglas av jugendstilen. Vidare finns orgelläktaren samt predikstolen och altarringen kvar i oförändrat skick. 1970-talets restaurering medförde att bänkinredningen togs bort i de bägge korsarmarna samt under orgelläktaren. Korsarmarna byggdes in: i norra korsarmen inrymdes en ny sakristia och i södra korsarmen inrymdes förvaringsutrymmen. Under orgelläktaren skapades utrymmen för brudkammare och mindre andakter. Utrymmena avskildes från resten av kyrkan med lösa skärmar. Vidare byttes det ursprungliga golvet av cementplattor ut mot nya konststensplattor som lades i rutmönster lika det gamla golvet. Altaruppsatsen i nygotisk stil har en altartavla av konstnären Olle Hjortzberg föreställande den uppståndne Kristus. Altaruppsatsen placerades på 1970-talet på den norra av de läktare som skapades över inbyggnaderna i korsarmarna.

2.3 Kyrkogården

Skutskärs kyrkogård anlades och togs i bruk år 1896, tio år innan kyrkan invigdes. Den är omgiven av en häck och en trädkrans av stora gamla lövträd som sätter stark prägel på kyrkogårdsmiljön. Gravkvarteren är till största delen gräslagda men ett antal grusgravar med stenramar finns bevarade på den västligaste delen av kyrkogården. Det allmänna varvet i väster har bevarat en ålderdomlig prägel med ett antal äldre gravstenar och träkors. Nya kyrkogården i Skutskär anlades öster om kyrkan och invigdes 1927. Ytterligare utvidgning av kyrkogården mot norr skedde 1960. Denna del består till största delen av ett enhetligt grusgravsområde i kvarter 6 med en strikt symmetrisk kvartersindelning och raka grusgångar.

Öster och nordost om kyrkan har sedan slutet av 1970-talet gravar upplåtits i naturlig skogsmark och där är även minneslundens belägen. I anslutning till kvarter 5 och 6 är kyrkogårdens ekonomigård belägen.

2.4 Begravningskapell

Öster om kyrkan, framför slutningen mot skogsområdet i norr, ligger ett begravningskapell med bisättningsrum. Byggnaden är placerad i fonden av den grusade kyrkogårdsgång som börjar vid södra kyrkogårdsentrén. Kapelldelen byggdes till på 1990-talet framför det gamla bisättningsrummet. Tillbyggnaden har formen av en liten basilika med ett klassicerande gavelparti där porten flankeras av putsade pilastrar. Fasaderna är putsade i ljus gulbrun färg och taket är täckt med falsad bandplåt. De dekorativt utformade järnportarna är återanvända från det gamla bisättningsrummet.

2.5 Bedömning och rekommendationer

Den stora kyrkan vittnar om industrisamhället Skutskärs starka tillväxt i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Kyrkan är även en välbevarad representant för de många kyrkor i nygotisk stil som uppfördes decennierna kring år 1900 över hela Sverige. Med tanke på att många av dessa kyrkor senare blivit mycket ombyggda framstår Skutskärs kyrka som tämligen oförändrad såväl till det yttre som det inre. Exteriören karakteriseras av nygotikens arkitekturelement i form av spetsbågar, strävpelare och portaler krönte av spetsiga gavlar, s.k. vimperger, samt höga branta takfall. Interiören karakteriseras av det höga öppna innertaket med synliga, dekorativt utformade takstolar, samt av dekormåleriet på väggarna och den fasta inredningen från byggnadstiden. Kyrkans inre präglas även av de tillägg som gjordes i samband med restaureringen 1977-78 efter ritningar av AOS arkitektkontor.

Kyrkogårdens äldsta del får sin karaktär av de stora gamla lövträden som omger den. Vidare av det allmänna varvet som bevarat en ålderdomlig prägel och av ett stort antal gravar och gravvårdar från 1890-talet och det tidiga 1900-talet. Den nya kyrkogårdens mest särpräglade del är det stora enhetliga området med grusgravar från 1960-70-talet.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Skutskärs kyrka vittnar om det omgivande industrisamhällets starka tillväxt i slutet av 1800-talet. Det ger den ett stort lokalhistoriskt värde och bidrar till kontinuiteten i Skutskär.
- När kyrkan brunnit 1921 återuppbyggdes den på kort tid i nära anslutning till sitt ursprungliga utseende. Även om interiören förenklades något så bemålades väggarna i samma stil med växtornament av Sven Linnborg, som även målat i kyrkan 1906, och det höga innertaket med de dekorativa, synliga takstolarna återskapades. Den fasta inredningen byggdes upp igen efter de gamla ritningarna. Eftersom kyrkan är så pass välbevarad både invändigt och utvändigt har den ett stort arkitekturhistoriskt värde.

Rekommendation

Vid framtida renoveringar bör den välbevarade nygotiska karaktären bevaras och förstärkas. Karaktären bevaras genom varsamt underhåll och den kan förstärkas genom att altaruppsatsen åter placeras på altaret.

- Tilläggen från restaureringen 1977-78 har ett visst kulturhistoriskt värde eftersom de berättar om tidens nyvaknade intresse för nygotikens arkitektur och ett varsammare förhållningssätt. Hade motsvarande restaurering utfört 20 eller 30 år tidigare skulle sannolikt mycket mer av den ursprungliga inredningen ha förändrats

Rekommendation

1970-talets tillägg äger inte så stora arkitektoniska eller konstnärliga värden att de inte kan förändras eller byggas om i framtiden.

- Altaruppsatsen i nygotik med altartavla av Olle Hjortzberg har ett stort konsthistoriskt värde. Olle Hjortzberg hörde till de främsta Svenska konstnärerna och dekorationsmålarna i början av 1900-talet och är bl.a. känd för sina målningar i Engelbrektskyrkan i Stockholm och Uppenbarelskyrkan i Saltsjöbaden.

Rekommendation

Församlingen bör överväga att åter placera altaruppsatsen på altaret för att förstärka kyrkorummets ursprungliga nygotiska karaktär och för att bättre framhäva målningen av en betydande svensk konstnär.

- Kyrkogården, både den gamla och den nya, uppvisar många karakteristiska särdrag som bidrar till det kulturhistoriska värdet och skapar stora stämningsmässiga och upplevelsemässiga värden.
- Gamla kyrkogårdens viktigaste särdrag är trädkransen av stora lövträd runt den gamla kyrkogården, allmänna varvet med sin ålderdomliga karaktär, grusgravarna med stenramar samt de äldre gravvårdarna från 1890-talet och tidiga 1900-talet.
- Nya kyrkogården viktigaste särdrag är det stora området med grusgravar på kvarter 6 samt raderna av lövträd som kantar grusgångarna.

Rekommendation

På gamla kyrkogården bör allmänna varvets ålderdomliga karaktär bevaras liksom det äldre grusgravsområdet i väster. Vidare bör trädbeståndet vårdas och vid behov av förnygring bör man sträva efter återplantering av lövträd. På nya kyrkogården har det enhetliga grusgravsområdet i kvarter 6 så stora kulturhistoriska värden och så stor miljöskapande betydelse att det bör bevaras intakt.

2.6 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Bengtsson, Hjärdis, Gunnarsson, Sonja, Lockne, Gunilla, Kilström, Bengt Ingmar. *Skutskärs kyrka, Upplands kyrkor nr 179*. Uppsala 1979. (UK)

Erikson, Marja, *Älven, skogen, bruken. Älvkarleby genom tiderna. Kulturmiljöprogram för Älvkarleby kommun*. Upplandsmuseet/Älvkarleby kommun 2002.

Paulsson, Gregor, *Svensk stad del 2, från bruksby till trädgårdsstad*, Lund 1988.

Skutskärs kyrka 50 år 1906-1956, Skutskär 1956.

Uppland, landskapets kyrkor. Forskningsprojektet sockenkyrkorna, Stockholm 2004 (ULK)

Vägvisare till kyrkorna i Uppsala län, Utgiven av Länsstyrelsen i Uppsala län, Upplandsmuseet och Uppsala stift, Uppsala 1997. (VV)

Upplandsmuseets arkiv: Fotografier och handlingar i topografiska arkivet. (UM)

Karakteriseringen är utförd i oktober 2008.